

Samenwerken met ouders

Levend verlies in het onderwijs

Het begrip levend verlies is in verband te brengen met de, soms moeizame, samenwerking tussen leerkrachten en ouders. Wat is levend verlies? Wat betekent het voor ouders? Hoe helpt deze kennis leerkrachten in de communicatie met ouders?

TEKST CORRINA PAUW EN EDITH RAAP

Gesprekken in de teamkamer gaan soms over ouders 'en-wat-die-wel-allemaal-niet-eisen/zeggen/vinden'. Hoewel je als leerkracht net als ouders wilt dat het goed gaat met het kind, ontstaat er toch vaak een 'tegenover'-houding. Een gelijkwaardige gesprekspartner van ouders zijn, blijkt niet altijd eenvoudig. Dat is zo bij gesprekken met ouders van 'gemiddelde' leerlingen. Nog ingewikkelder wordt het bij gesprekken met ouders van leerlingen waarmee meer aan de hand is, zoals gedrags-, ontwikkelings- en/of fysieke problemen. Het vraagt om extra kennis en inzicht in de situatie en leefwereld van de ouders. Het begrip levend verlies kan meer inzicht geven in die leefwereld, nieuw licht werpen op wat stroef gaat in de gesprekken, en daarmee bijdragen aan betere communicatie tussen ouders en leerkrachten.

WAT IS LEVEND VERLIES?

Levend verlies is een term die de Belgische emeritus hoogleraar Rouw en Verlieskunde Keirse (2017) gaf aan verdriet om verlies dat nooit eindigt. Het is zijn vertaling van het begrip 'chronic sorrow' (Olshansky, 1962). Olshansky beschreef als eerste de terugkerende gevoelens van verdriet en rouw bij ouders met een kind met een verstandelijke beperking, maar uit de literatuur blijkt chronic sorrow ook van toepassing op ouders van kinderen met andere beperkingen en chronische aandoeningen. Het gaat om verdriet dat in golven komt en te maken heeft met het verschil tussen verwachting en realiteit. Levend verlies is chronisch en leeft op tijdens overgangsmomenten, bijvoorbeeld wanneer een buurjongetje wel naar de basisschool gaat en jouw kind niet. Maar de confrontatie is soms ook onverwacht. Bijvoorbeeld bij de ouders



FOTO: WILBERT VAN NIESEN

Sta stil bij wat de kennis over levend verlies betekent voor jouw blik op ouders en voor jouw handelen

van Simon, die een diagnose krijgt waaruit blijkt dat hij nooit zal kunnen lopen; een moment van groot verdriet. Simon krijgt een rolstoel en hij leert zich hiermee te redden. Er komt een winter met sneeuw. Buurkinderen spelen in de sneeuw. Simon kan naar buiten in zijn rolstoel, maar hij kan de sneeuw niet aanraken. Dan maar op de grond zitten, maar dan wordt hij nat en koud; een moment van verlies.

Ouders lopen tegen situaties aan waarin ze steeds opnieuw ergens afscheid van moeten nemen. Op deze manier is het verlies 'levend', het gaat niet definitief voorbij. Wel zijn er soms kortere, en soms langere perioden dat het verlies naar de achtergrond verdwijnt.

WAT BETEKENT LEVEND VERLIES VOOR OUDERS?

Van rouw is bekend dat het allerlei gevoelens oproept, waaronder ontkenning, boosheid, verdriet. Levend verlies is ook een vorm van rouw. Alleen wordt deze vorm meestal niet gezien en erkend (Doka, 2008) en ouders herkennen hun eigen somberheid, verdriet en boosheid vaak ook niet als levend verlies. Dat er een begrip voor bestaat, komt voor ouders soms als een 'aha-moment'. Keirse (2017) geeft aan dat door de onbekendheid met levend

verlies het gevaar bestaat dat 'de ouder ten onrechte wordt gezien als depressief of als iemand die een pathologische rouw doormaakt'. Levend verlies is een normale reactie op een abnormale situatie.

HOE KAN KENNIS LEERKRACHTEN HELPEN?

Sinds 1 augustus 2014 is de Wet passend onderwijs van kracht, die als doel heeft leerlingen met een specifieke onderwijsbehoefte zoveel mogelijk binnen het reguliere onderwijs op te vangen. Als leerkracht in het basisonderwijs krijg je hierdoor in toenemende mate te maken met de zorg voor intensieve leerlingen en hun ouders. En dit zijn de ouders die levend verlies (kunnen) ervaren. Er zijn drie thema's die je als leerkracht kunnen helpen:

1. VERWACHTING VAN 'ACCEPTATIE' LOSLATEN

'Ouders hebben de beperking nog (steeds) niet geaccepteerd', zeggen leerkrachten regelmatig, omdat zij vinden dat ouders te

Levend verlies is een normale reactie op een abnormale situatie



Ouders van 'zorgintensieve' kinderen ervaren soms onzekerheid doordat ze niet altijd weten of wat ze doen, ook is wat ze zouden moeten doen

veel of te weinig van hun kind verwachten. Als het beeld van ouders over wat het kind (zelf) zou moeten kunnen niet overeenkomt met dat van de leerkracht, duidt de leerkracht dat vaak als een 'mankement' in het acceptatieproces van de ouder. 'Accepteren' past echter bij een breed gedragen maatschappelijke visie, voortkomend uit het rouw-fasenmodel van Kübler-Ross. Rouw is daarin een proces in stappen dat uiteindelijk leidt tot een afronding: de acceptatie. Uit onderzoek (Stroebe & Schut, 2010) blijkt echter dat rouw geen proces is dat een afronding kent. Een rouwproces is veel meer een heen en weer gaan tussen twee gerichtheden. Enerzijds de gerichtheid op het verlies (stilstaan bij verlies, verdriet uiten) en anderzijds op herstel (het leven oppakken, vormgeven aan het verlies). Mensen integreren het verlies

Denk
na over de
vragen die je
ouders kunt
stellen

in hun leven (doorleven het) en leren dóór te leven met het verlies.

Bij rouw om dood kun je dus niet spreken van een eindpunt. En dat geldt bij levend verlies misschien wel meer. Ouders worden dagelijks geconfronteerd met grote en kleine verliezen waartoe ze zich moeten verhouden. Ze hebben geen helder beeld van de toekomst van hun kind en verkeren vaak tussen hoop en vrees; dit brengt ze op onverwachte momenten uit balans. De verwachting van 'acceptatie van de beperking' leidt dan juist tot afstand tussen ouder en leerkracht.

2. 'ONVOORSPELBARE' REACTIES; REDEN TOT ONDERZOEK

Doordat de rouw om dat wat niet is, soms hevig is en soms minder aanwezig, en zich op verschillende manieren uit, kun je als leerkracht de ouders van zorgintensieve kinderen elke keer verschillend beleven. Je ervaart het gedrag van ouders daardoor misschien als 'onvoorspelbaar'; eerst leken ouders zo tevreden met hoe het gaat en nu is er ineens niets goed. Mogelijk spelen gevoelens van levend verlies mee. Het vraagt van jou als leerkracht om hier ruimte aan te bieden en wellicht ook woorden aan te geven. Inzicht in het fenomeen levend verlies kan je helpen sensitiever te zijn; je kunt het gedrag van ouders mogelijk meer plaatsen, en daarmee eigen irritatie of verontwaardiging vermijden. Anderzijds is het belangrijk dat je alert blijft dat je kritiek en feedback van ouders niet 'ontkracht' door ervan uit te gaan dat het een gevolg is van levend verlies. Stroefheid in de communicatie is altijd een uitnodiging die te onderzoeken.

3. VERSCHILLENDE MODELLEN

Ouders van zorgintensieve kinderen ervaren soms onzekerheid doordat ze niet altijd weten of wat ze doen, ook is wat ze zouden moeten doen. Hun kind past immers vaak niet in 'de

modellen'. Daarbij heeft de ouder jarenlang ervaring opgedaan met wat bij zijn kind werkt of niet, en hanteert een model dat mede gebaseerd is op perspectieven uit de wereld buiten het onderwijs, bijvoorbeeld de medische wereld. Ouders willen daarnaast erkenning voor de kwetsbaarheid van hun kind, maar willen ook niet dat hun kind een uitzondering is en willen dat hij, op de vlakken waar dit mogelijk is, meegroeit met zijn klasgenoten. Als leerkracht kun je bij ouders onzekerheid, maar ook juist grote stelligheid ervaren over wat hun kind wel of niet kan, én de vraag naar erkenning van zowel de kwetsbaarheid als de kracht van hun kind. De leerkracht werkt meer vanuit een model van de 'gemiddelde leerling' en de wetenschap dat kinderen in een groepscontext soms andere dingen kunnen doen dan thuis. De dynamiek van het samenbrengen van de verschillende modellen kan de communicatie bemoeilijken. Bij ouders van kinderen met een beperking is een grotere inspanning nodig elkaars beeld van het kind te begrijpen. Hoe zien we samen het kind en zijn stappen naar de toekomst? Wat doet de visie van de leerkracht met de ouder? Wat betekent de visie van de ouder voor de leerkracht? De tips in het kader 'Adviezen voor de leerkracht' kunnen je helpen in het oudercontact.

CONSTRUCTIEVE SAMENWERKING

De kernboodschap vanuit de drie thema's is de bereidheid van jou als leerkracht om stil te staan bij de ervaring van de ouder, kritisch te kijken naar je eigen mening en dit zó te gebruiken dat er een constructieve samenwerking ontstaat.

De personen op de foto's bij dit artikel hebben geen relatie tot de inhoud van dit artikel.



De literatuurlijst is te vinden op:
www.jsw.nl/artikelen

Adviezen voor de leerkracht

- Sta stil bij wat de kennis over levend verlies betekent voor jouw blik op ouders en voor jouw handelen. Heb je aannames, oordelen, bijvoorbeeld over de verwachtingen van ouders van hun kind of over hun gedrag? Staan die een optimale samenwerking in de weg?
- Kun je wellicht ouders informeren over het begrip 'levend verlies'?
- Neem, voorafgaand aan een oudergesprek, even tijd om na te denken over hoe je goed kunt aansluiten bij de ouders. Welke informatie heb je hiervoor nodig?
- Misschien kun je, nog voordat het schooljaar begint, al investeren in een constructieve relatie met de ouders. Een basis van vertrouwen die al gelegd is, kan helpen door het hele schooljaar heen.
- Denk na over welke vragen je ouders zou kunnen stellen om te laten merken dat je hun kind, maar ook henzelf echt ziet. Je kunt informeren hoe het met de ouders gaat. Zo krijg je inzichten waarmee je de rest van het gesprek rekening kunt houden. Het geeft ouders ook ruimte voor hun emoties en brengt soms lucht in het gesprek.
- Hoe ervaren ouders je suggesties en voorstellen voor aanpak? Vinden ouders iets spannend, worden ze er boos om, of juist enthousiast? Het geeft je informatie over hoe je samen stapsgewijs of juist snel, intensief of juist voorzichtig een aanpak kan gaan vormgeven.
- Probeer rekening te houden met het spanningsveld bij ouders tussen 'ik wil niet dat mijn kind als een buitenbeentje gezien wordt' en 'ik wil dat er rekening gehouden wordt met de extra ondersteuningsbehoefte van mijn kind'. Metaforisch kun je het zien als een soort schuifje tussen twee uiteinden van één lijn. Er is maar één plek waar het schuifje precies goed staat voor het gevoel van de ouder. Dat plekje verandert continu en de ouder en de leerkracht zullen het schuifje wellicht niet altijd op dezelfde plek zetten. Het kan helpen dit te visualiseren en daar dan het gesprek over te hebben.

CORRINA PAUW

(c.pauw@hsmarnix.nl) is orthopedagoog en voormalig intern begeleider. Als opleidingsdocent is ze werkzaam bij de Marnix academie (Pabo Utrecht). Daarnaast heeft ze zelf als ouder ervaring met levend verlies

EDITH RAAP

(edith.raap@hu.nl) is ontwikkelingspsycholoog. Ze is docent ouderbegeleiding aan de Hogeschool Utrecht. Ze is maker van de podcastserie levend verlies en doet promotieonderzoek naar levend verlies

Blijf op de hoogte van de ontwikkelingen in het basisonderwijs

Neem een (online) abonnement op JSW



- + Sinds 1913 een begrip
- + Praktische artikelen en opiniestukken
- + Interviews met onderwijsdeskundigen

Meer weten?

Ga naar jsw.nl of bel 088-2266692